Tanulmány

A VIDÉKFEJLESZTÉS ÚJ KUTATÁSI PROGRAMJA*

BORSOS JÁNOS dr. – NÁBRÁDI ANDRÁS dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karának szellemi arcéle eleve regionális beállítottságú, nemcsak földrajzi elhelyezkedése miatt, hanem alapítása szerint is célzottan Kelet-Magyarország térségének központi tudományos műhelye, Kárpát-medencei vonzáskörzetével együtt ilyen módon integrátora kell legyen annak a progressziónak, amit egyszerűen vidékfejlesztési diszciplínának nevezünk. Az eddigi gazdasági vonulatok szerint a vidéknek definiált itteni térségek egyik sajnálatos közös vonása az egyre táguló társadalmi különbségekben jelenik meg, alapprobléma a gazdagság és szegénység közötti szakadék mélyülése. Ez az állapot ellenkezik az emberi toleranciával, s gátja minden életminőséget javító, jóléti társadalmi törekvésnek. A régió vidékfejlesztésének, mint alapkérdését ragadja meg az új kutatási program:

a társadalmi aszimmetriákat, ezek feltárását és kezelését közgazdasági és más kapcsolódó eszközökkel,

ami a viták után címadó gondolata is lehet a programnak.

A kistérségi mélységű feltárásokra épülnek azok a társadalmi-gazdasági modellek, amelyek hidat képeznek és átjárhatóvá teszik az elméleti ismeretanyag és a gyakorlati megvalósítás mechanizmusát. Az elhangzott előadás, s most ez a cikk vitára kívánja bocsátani a kutatási program hipotézisét, szerkezeti felépítését és a működtetés mikéntjét, azzal a céllal, hogy a programban folyó alkalmazott kutatások kiállják a gyakorlat próbáját, s tudományos értékét a megismételhetőségen lehessen lemérni. Továbblépésre a regionalitás ne jelentsen korlátot, módszerében hasonló térségekben is alkalmazható legyen.

A program gyakorlati céljai:

- **a családi munkajövedelmek esélyeinek javítása,**
- **a művelődés,**
- **a testi és lelki egészségfenntartás és állapotjavítás,**
- **az önfejlődés feltételeinek megteremtése,**
  - **progresszió a települések gazdasági és szellemi fejlesztésében („misszió elv"),**
  - **a lakosság megtartásának stabilizálása,**
  - **a „vonzerő" megjelenítése,**
  - **tőkebefogadás és működtetés feltételeinek megteremtése.**

---

* Bemutatásra került: Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés, Agrárinformatika Konferencián AVA2 Debrecen, 2005. 04. 07-08.

Mindezek verbális megjelenésével gyakran, míg ezek tudományos kivitelezésével, gyakorlati megvalósításával nemigen találkozunk, amit egyfajta értelmiségi adósságnak is tekinthetünk.

A program szerkezetét illetően szükségesnek látszik alprogram és témabontásban gondolkodni, egyes részterületek összefüggő kimunkálása, valamint egyes témák mélységi kibontása miatt, ugyanakkor működtetni kell egy kutatási programszervező rendszert a szintézisek előállítása érdekében, amiből következhetnek a gyakorlati ajánlások, általánosítások a régiót meghaladó kiterjesztésben.

A KUTATÁSI VÁLLALKOZÁS INDOKLÁSA ÉS CÉLJA

A kezdeményezett kutatási program aktualitása elvitathatatlan akkor, amikor a vidéki agrárnépesség elégedetlensége tüntetésbe torkollik, a civil szerződések új vidékpolitikát sürgetnek, s egyre több cikk, nyilatkozat, párbeszéd keresi a kibontakozás lehetőségét.

A Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kara csak néhány éves múltra tekint vissza, de tanszékei a kihelyezettekkel együtt jelentős tudományos bázist képviselnek. Az ide csatlakozó külső intézmények mellett a karon működő doktori iskola olyan tudományos erőforrás, amely a legkorszerűbb módszerek befogadására és művelésére teszi képessé ezt az intézményt.

A kar tudományszervezési szempontból interdiszciplináris megjelenésű.

Az agrárgazdasági pillér nagy múltra visszatekintő iskolateremtő (*Gönczi-Vadász-Kádár* stb.) professzorok alapozására támaszkodik, s korszerű tudományággá fejlesztették a tanítványok, a mai professzorok.

A vidékfejlesztés mint diszciplína tudományos egységgé most formálódik. Az egyes részterületek korábbi műhelymunkából építkeznek, de maga a vidékfejlesztés még nem állt össze egy jól körülhatárolható diszciplínává. Célszerűnek látszik a vidékfejlesztés társadalmi megjelenését és problémáit eddigiektől eltérően, tágabb tudományos alapokon tárgyalni. Nem lehet kétséges, hogy a térségek felzárkóztatásának legsúlyosabb problémája a társadalmi különbségekből fakad és ezek feloldása többrétű, de alapjait tekintve ökológiai, közgazdasági, szociális, s ezekhez társuló viszonyokra vezethetők vissza.

A tudományos feltárások megbízhatóságának előfeltétele a vizsgált terület körülhatárolása meghatározása. A program szempont,jait figyelembe véve az irodalom vidéknek definiálja az olyan területeket – beleértve a kisvárosokat és falvakat is –, amelyeknek döntő hányadát mezőgazdasági, erdészeti, illetve halászati céllal hasznosítják. Természetesen itt az agrár kötődést multifunkcionális módon kell értelmeznünk.

A termelési funkció: az élelmiszer és élelmiszeripari nyersanyag előállítás mellett az energiatermeléssel, az elsődleges mezőgazdasági termékfeldolgozással, csomagolással, tárolással, értékesítéssel, s logisztikai rendszerek működtetésével kapcsolatos.

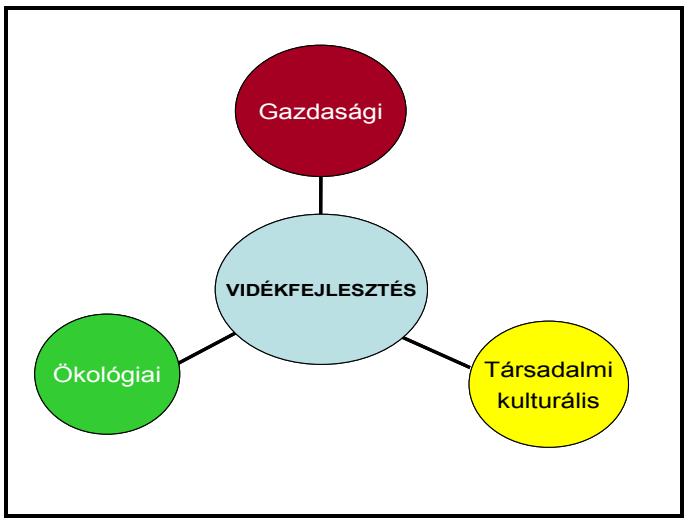
Az ökológiai funkció: magában foglalja a táj- és termőföld, tiszta légkör védelmét és fenntartását, a természet- és környezetgazdálkodást, a biodiverzitás megőrzését.

Társadalmi-regionális, szociális és kulturális funkciók: emberi életfeltételek között a lakosság megtartása, az infrastruktúra fenntartása és bővítése, a vidéki életforma, a hagyományok, a kulturális értékek megőrzése és fejlesztése, a háborítatlan természet, vonzó társadalmi igény és jelenség a kikapcsolódni vágyó urbánusok részére, de vállalható életforma a kulturált környezetfenntartók és az ökogazdálkodók számára.

Mindezekből következően a vidék és a mezőgazdaság mai viszonya, mint vidékfejlesztés hárompólusú multifunkcionális rendszerként írható le:

1. ábra

A vidék és a vidék funkciója

A vidékfejlesztés
Gazdasági funkciója:

- a lakosság korszerű élelmiszerellátása,
- megújítható energia- és nyersanyagtermelés,
- agrár, ipari és kereskedelmi szolgáltatások,
- genetikai erőforrások megőrzése.

Ökológiai funkciók:

- természeti faktorok (a föld, a víz, a levegő) fenntartó használata,
- a természeti környezet „biotop"-jainak megőrzése, a táj védelme és fenntartása,
- a genetikai sokféleség megőrzése,
- vadvédelem.

Társadalmi funkciók a

- lakóhelyen: egészségügyi ellátás, művelődés, oktatás, táplálkozás, közbiztonság, korszerű életfeltételek.
- kulturális síkon: az örökség megőrzése, az épített környezetben, a táj fenntartásában, a kulturális örökség széles körében.
- a közösségi életben: szolidaritás és kohézió a szakmai és emberi kapcsolatokban, szociális biztonság és megélhetés megteremtése, stabilizálása.

Az eddigi vázlatos megközelítésekből kitűnik, hogy *a vidék fejlesztése* nem más, mint *tudatos cselekvés a vidék társadalmi fennmaradásáért, haladásáért*, az emberi, a természeti életfeltételek folyamatos javításával.

Ennek a folyamatnak a tudományos megközelítése, modellezése, alkalmazott kutatása lehet a Kar kitüntetett feladata, ha úgy tetszik küldetése, ennélfogva az alkalmazott kutatási felfogás próbaköve: az alkalmazhatóság! Ezért kistérségi modellekből építjük fel a programot, ami egyben állandó kapcsolat az igényekkel és lehetőségekkel.

A legsúlyosabb társadalmi jelenség, sőt tény a vidék mélyülő szegénysége,

miközben tanúi lehetünk ezzel ellentétes gyors, a gazdasági növekedést jóval meghaladó gazdagodási folyamatnak.
Az ebből következően:

„A társadalmi aszimmetriák feltárása, kezelése közgazdasági és más kapcsolódó eszközökkel”

emblematikus módon összegző címmel határozhatjuk meg programunkat.

A cím kifejező volta ellenére is szükséges a kutatás behatárolása, a használt fogalmak meghatározása:

- *„társadalmi aszimmetriák”* – mint kategória – nyilván a feltárandó *különbségeket* jelenti, amelyek minél nagyobbak, annál aszimmetrikusabbak az egyes élethelyzetek a társadalmi rétegek között. Sőt, ez bizonyos határon túl visszafordíthatatlan állapotot jelent, ahonnan már az egyébként felhasználható eszközök hatástalanokká válnak.
- *A „feltárás” nem más, mint a helyzetelemzés, de olyan elemző tematika alkalmazásával, amelynek következtetéseiből felépíthető „a kezelés” diagnózisa, s kistérségi modellek útján meghatározható az a gyakorlati vidékfejlesztési projekt*, amely egyrészt illeszkedik az Európai Uniós irányzatokhoz, trendekhez, másrészt megfelel a térség speciális társadalmi karakterének!
- Ez az alkalmazott kutatási program szükségszerűen része lesz a támogatott vidékfejlesztésnek, mintegy direktre kapcsolt tudományos áramkör katalizálja sokrétű ismeretanyagával, új kutatási eredményeivel a vidékfejlesztési folyamatokat.
- De hogyan? Élő modelljei útján, amelyek a működő, kistérségi rendszerek különleges és egyetemes megjelenésben hidat képeznek a teoretikus és gyakorlati vidékfejlesztés között.
- Milyen hidat? Tudományosan megalapozott, módszertani és logisztikai ívet az európai, támogatási filozófia és a kis helyi adottságok által determinált térségek között.

Minden alkalmazott kutatási program indítása esetén megválaszolandó, mi lesz *az alkalmazás célja és eszköze: Nos, ennek a programnak az a célja, hogy jelölje ki azokat a járható utakat, amelyek a vidékfejlesztés gyakorlatában szűkítik a társadalmi különbségeket, s előmozdítják a felzárkózás esélyeit.*

Az ország egyik szellemi sűrűsödési gócában nem lehet elvitatni azt a jogos társadalmi igényt, miszerint egzakt választ kell adni arra a kérdésre, hogy milyen legyen az a területfejlesztés, az a vidékfejlesztés, amely jobb életminőséget eredményez Kelet-Magyarország térségében. Ha áttekintjük az eddigi vizsgálatokat, akkor az állapotokat illetően sokféle jelenséget ismerünk, de a fejlődéstörténeti viszonylatokat, ok-okozati összefüggésben olyan alapossággal nem tárták még fel, amelyre megbízható terápiát lehet felépíteni. Nos ennek az ellentmondásnak a feloldása a cél, egy komplex társadalomtudományi program keretében, az élő gyakorlattal történő folyamatos szembesítéssel. A vizsgálatokat Kelet-Magyarország térségére kívánjuk első lépésben kiterjeszteni, de a kidolgozásra kerülő vizsgálati módszerek alkalmazása akár az egész Kárpát-medence térségére is kiterjeszthető lesz.

A működés, a vizsgálatok tudományterületének meghatározása alig lehetséges.

Bizton csak annyit állíthatunk, hogy a *közgazdaság és a szociológia találkozásában érlelődhetnek a tézisei,* de számos” átbírással” lehet elérni a program értelmét és hasznát, nevezetesen azt, hogy

- a hétköznapi vidékfejlesztési gyakorlathoz (tervezés, megvalósítás, működtetés stb.) használható tudományos alapú és megbízható megállapításokat, következtetéseket adjon *(ugyanazzal az eredménnyel megismételhető legyen)*,
- s a tananyagba beépülve *korszerű ismeretekkel rendelkező vidékfejlesztőket képezhessünk a társadalomnak.*

A térség szellemi sűrűsödése ellenére – eleddig – itt a legnagyobb a leszakadt térségek aránya. Igaz, többen joggal állítják, hogy a kettő közötti összefüggés egymástól rendkívül távoli, ez azonban nem jelenti, nem jelentheti azt, hogy nem vagyunk adósai a régió gazdasági, kulturális, szociális egyenlőtlenségeinek tudományos összefüggéseinek komplex feldolgozásával, s a válasszal a kialakult társadalmi aszimmetriák keletkezésének okaira, s elfogadható szintű mérséklésére.

Ez a tátongó űr késztetett bennünket egy gyakorlatközeli kutatási program kialakítására, elkezdésére a Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karán.

Ahogyan ma mondják, a Kar küldetéséből törvényszerűen következik, hogy átfogó módon kell foglalkozni a vidékfejlesztéssel, meghaladva a korábbi szűkebb agrárszemléletet, még a multidiszciplináris mezőgazdasági felfogást is.

ESZMEI ELKÖTELEZETTSÉG, AVAGY KÜLDETÉS

A karon jó kiindulási alapnak számított a már jóval korábban akkreditált Interdiszciplináris Társadalom-, és Agrártudományok Doktori Iskola „Élelmiszergazdasági vállalkozások és a vidékfejlesztés ökonómiája" című doktori program, amelynek keretében már számos értekezés született, kitűnő részeredményekkel, döntően vállalatgazdálkodási orientációval, kevés lehetőséget adva a vidékfejlesztést célzó ökonómiai szintézisekre.

A korlátozottság feloldása érdekében kerestük a „vidékfejlesztés" felé történő kitörés lehetőségét, s a doktori iskola is második programjaként hirdeti meg az itt vázolt kutatási területeket.

A vidékfejlesztés alaptézisére építve pályázatot nyújtottunk be a Magyar Tudományos Akadémia kutatócsoporti támogatására. A téma elnyerte a bírálók tetszését, ám pénzhiány miatt csak társult tagságot kaptunk, de számunkra sokat jelent a Magyar Tudományos Akadémia elismerése és tudományos háttere.

Természetes törekvésünk a programban, sőt szellemi kötelezettségünk, hogy ennek az új karnak itt – ebben a térségben – kell választ adni arra, hogy a régiónkban mi az oka a térség leszakadásának és mi a lehetősége a felzárkózásnak.

Az eddig művelt kutatási főirányok a vidék elfogadott meghatározásának, definíciójának abból a részéből indultak ki, hogy a vidéken működő gazdaság döntő hányadát az agrárium képezi.

Itt kell kitérnünk az AGRÁRIUM irodalmi értelmezésére, miszerint magában foglalja az ember egész természeti környezetét, valamint a társadalom erre irányuló tevékenységét. A társadalom erre irányuló tevékenysége – szerintünk – magában foglalja a mezőgazdasághoz kapcsolódó szolgáltatásokat, az élelmiszergazdaságot, vagyis a teljes agrár-ipari komplexumot is, ami már a teljes körű vizsgálat szükségességét veti fel.

A hazai tudományos munkákban ugyan előtérbe került a multifunkcionális mezőgazdaság szerepe, a szerkezetváltás, a termékpályák meghosszabbítása, a szövetkezés, a jövedelemkiegészítő turizmus, s más gazdasági klisék, miközben a kialakult állapot hosszú és sokényezős folyamat eredményeként, a leszakadás törésvonalában körvonalazódik a „rurális szegénység". Nem szükséges hosszabb okfejtésbe kezdeni, mert könnyen belátható, hogy minél nagyobbak egyes térségek társadalmi különbségei más térségekhez képest, de esetenként önmagukon belül is, annál nagyobb mérvű a leszakadás. Ezért a felzárkóztatás is komplex módon történhet adott térségben, a vizsgálat teljes társadalmi keresztmetszetet igényel. Nyilvánvalóvá vált, hogy túl kell lépnünk az AGRÁRIUM korlátain és kiterjedten a társadalmi aszimmetriák feltárásával, és azok közgazdasági és egyéb kezelhetősé-

gével kell foglalkoznunk, beépítve vagy társítva az eddigi kutatási programokat, eredményeket.

A KUTATÁSI PROGRAM KITERJEDÉSÉNEK INDOKAI

A kutatási program úgymond szervezettségében felölelné *a keleti régiót, úgy is mint vizsgálati térséget, úgy is mint az alkalmazott kutatások modell-területét, hasznosítóját*, vagyis kialakulhatna a „szellemi sűrűsödés" és a régió között az a kapcsolat, ami értékelhetően szolgálná az életminőség általános javítását, a térség felemelkedését.

A vidék definíciójából következően az alap-megközelítés agrárökonómiai, a társadalmi aszimmetriák (különbözőségek) határainak feltárása kistérségi mélységben történne a különbözőségek biztos meghatározása, kezelhetősége miatt.
A társadalmi rétegződés bemutatása során szükséges meghatározni:

- a közgazdasági,
- a szociológiai,
- a kulturális,
- a művelődési,
- a polgári és
- a hitéleti jellemzőket is, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A kutatási program indokoltsága röviden a következőkben foglalható össze. Az általános magyar társadalmi fejlődésben *leszakadt térségek, rétegek bármilyen szintű életvitelének fenntartása reménytelenül súlyosabb teher, mint a felzárkóztatás (európai filozófia)! Ezért az egyetlen alternatíva a felzárkóztatás.* Körülrajzolhatók azok a térségek, amelyek gazdasági teljesítménye mélyen alatta van a nyújtott szociális támogatásnak, de még inkább elmarad az elvárható, emberi méltóságot fenntartó szociális igénytől.

A társadalmi igazságosság elérésében (közelítésében) is kikerülhetetlen feladat a felzárkóztatás, a társadalmi aszimmetriák szűkítése. Az eddigi vizsgálatok alapján a meghatározható *prioritások a következők:*

- *A családi munkajövedelem esélyeinek javítása,* ez lehet termelőtevékenység, környezetfenntartó szolgáltatás (társadalmi érdekű), infrastrukturális és más kommunális beruházások, szolgáltatások. (Ez jelentheti a térség gazdasági mozgásba hozását).
- *A jövőépítés*;
  - kulturális,
  - művelődés és
  - testi és lelki egészségfenntartás és állapotjavítás.
- *Az önfejlődés feltételeinek megteremtése*;
  - progresszió a település gazdasági és szellemi fejlesztésében („misszió elv"),
  - a lakosság megtartásának stabilizálása, a „vonzerő" megjelenítése,
  - tőkebefogadás és működtetés feltételeinek megteremtése.

A PROGRAM HIPOTÉZISE

Itt szeretnénk idézni Glatz Ferenc akadémikus eziránytú felfogását, az ember és társadalom kapcsolatáról, amit az emberi életstratégiának nevezhetünk. Ennek központjában az ember fizikai és szellemi egészsége áll, amelyben meghatározó jelentőségűek:

- *az örökölt gének és a szociális meghatározottság,*
- *a környezet,*
- *a táplálkozás,*
- *az életmód kulturáltsága,*
- *munkahely,*
- *a közvetlen betegellátás.*

Eszerint az értelmezés szerint *a fejlesztés, a fejlődés kibontakoztatásának célja az lehet, hogy a társadalom olyan környezettel vegye körül az embert, olyan életmódot, munkakörülményeket,*

táplálkozási kultúrát teremtsen, amely nem teszi eleve elrendeltté a genetikai és szociális kódok szerinti életet, életvitelt. Bizonyára ebben a megközelítésben célszerű felállítani a kutatási program alapvető hipotézisét is.

A genetikai és szociális kódoltsággal kapcsolatban meg kell jegyeznünk: a magyar társadalmi aszimmetria egyik rendkívül mély, negatív pólusa a szegénység, ezen belül a cigánylakosság helyzete. Leszámítva a „cigány középosztályt" a cigánylakosság társadalmi integrációja nem történt meg. Tehát, ha a térségek felzárkóztatásáról beszélünk; külön a programhoz szervesen illeszkedő projektben kell megfogalmazni a „cigányság társadalmi integrációját", mivel ennek megoldatlansága kizáró tényezője lehet a sikeres felzárkóztatásnak.

A PROGRAM SZERKEZETE

A struktúrát illetően szükségesnek látszik a programon belül alprogram és témabontásban gondolkodni, egyes részterületek összefüggő kimunkálása, valamint egyes témák mélységi kibontása miatt, ugyanakkor *működtetni kell egy kutatási programszervező rendszert a szintézisek előállítása érdekében, amiből következhetnek a gyakorlati ajánlások az önkormányzatoknak, a gazdasági és politikai erőknek.*

Az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar kutatásszervező teamje az eddigi kutatási gyakorlata alapján személyi állományában megerősítve képes egy olyan kutatási program organizációjára, amelyben a tudományos erők merítésének tekintetében az egész egyetemre és a térség tudományos kapacitásaira támaszkodhat, várhatóan számos diszciplínában, így például:

- agrárgazdaságtan,
- vidékfejlesztés,
- szociológia,
- informatika,
- iskolaszervezés (pedagógia),
- művelődéspolitika,
- munka- és irányításszervezés,
- társadalmi tudatelemzés,
- teológiai megközelítés (hitéleti miszszió),
- népegészségügy,
- piacgazdaságtan,
- ipar- és infrastruktúrafejlesztés,
- szociális gondozás,
- környezetvédelem,
- közigazgatástan,
- néprajz, viselkedéselemzés stb.

Mindezek részei a felzárkóztatás tudományos megalapozásának. Azok a doktoranduszok, akik részt vesznek az elméleti kimunkálásban, biztos értelmiségi bázisai, pillérei lehetnek a régió felzárkóztatásának a határokon innen és túl.

A SZERVEZÉSI KONCEPCIÓ

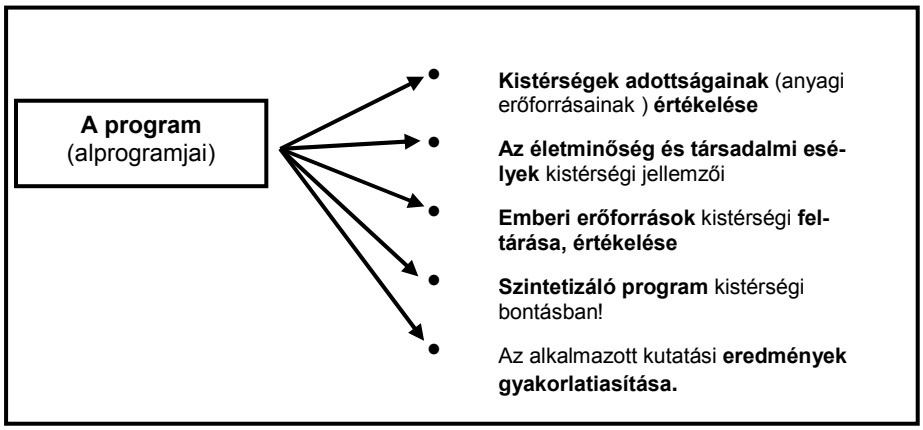
Kapcsolatot kell találnunk az „esélyegyenlőség" és a technológiai és innovációs kormányzati célkitűzésekkel, és ezek tudományos irányzataival, s természetesen a tervezéssel, felvállalva a nyitott kérdések elméleti és gyakorlati tisztázását, ilyenek lehetnek

- a vagyoni és jövedelmi viszonyok nagymérvű differenciálódásának okai,
- a társadalmi integráció lehetőségei és nehézségei,
- az életminőség és életvitel javításának esélyei a kialakult társadalmi differenciáltság közepette.
- a népességváltozás és a kialakuló populációk társadalmi képességének változásai.
- a peremfeltételek változásainak hatásmechanizmusa, valamint
- a népesség, a földrajzi elhelyezkedés, az ökológiai, ökonómiai, technológiai, innovációs és kulturális környezet, a határmenti hatások, a gazdasági növekedés üteme és mértéke milyen összefüggést mutat egyes térségekben a

felzárkóztatás lehetőségeivel, módjával, és hogyan illeszthető a térség az európai összefüggésekbe, rendszerbe.

2. ábra

Programszervezés

A tervezett alprogramok:

1. A vizsgált régió ökológiai leírása, foglalkoztatási, vagyoni és jövedelmi szerkezete kistérségi mélységben.

2. Az életminőség és életvitel anyagi és kulturális jellemzői kistérségi mélységben.

3. Az emberi erőforrások összetétele és értékelése kistérségi mélységben.

4. A közgazdasági kezelhetőség lehetőségei, feltételei és módszerei, más társtényezőkkel együtt.

Az első három alprogram témái a vizsgált kistérségekre irányulnak, többnyire azonos tematikai elvek szerint az alprogramok szerkezeti bontásának megfelelően, szintetizálható következtetésekkel zárva. *(Így, minden téma önmagában is tudományos értéket képvisel, vagyis doktori témaként kimunkálható.)*

A negyedik alprogram adja a program szintézisét. Itt kell az elért alkalmazott kutatási eredményeket gyakorlati értékűvé érlelni a bevezetés feltételeit és várható eredményeit megfogalmazni és elfogadtatni a célzott alkalmazókkal.

A negyedik alprogram tervezett témamintáinak véglegesítésére 1-3. alprogram kidolgozása után kerülhet sor, mivel ezek az „építőelemei", a szintetizálás alanyai, kistérségi bontásban, régió szintű összesítésben. Előzetesen a következő irányadó témákat lehet megfogalmazni:

4.1. A gazdasági növekedés mértéke és üteme adott térségben (annak kistérségeiben), a felzárkóztatás közgazdasági feltételei, lehetőségei.

4.2. A technológiai fejlesztés lehetséges irányai és üteme.

4.3. A multifunkcionális mezőgazdaság és a természeti környezet fenntartásának értékelése.

4.4. Az infrastrukturális feltételek gazdasági, társadalmi hatásai.

4.5. A felzárkóztatás, művelődési, kulturális, egészségügyi és más a társadalom és az ember kapcsolatrendszerében szükséges felzárkóztatási feltételek.

4.6. A régió társadalmi peremfeltételeinek változásai és hatásai.

4.7. Az európai gazdaságpolitika változásainak hatása a vizsgált térségre.

4.8. A tudati változások a társadalmi közélet területén, a hitélettől az állampolgári magatartásig.

4.9. A szociális elvárások és lehetőségek összevetése differenciált módon az adott térségben.

Elválaszthatatlan, de önálló társprojektként kell műveljük: a roma lakosság felzárkóztatásának kérdését, de összehangolt rendszerben a felsőoktatási intézmények egyetemi és főiskolai szintjén, mint folyamatos tudományos és képzési témaként szükséges megjeleníteni. Ez feltételez egy közös tudományos műhely létrehozását a bonyolult és összetett társadalmi integráció, a felzárkóztatás, a szociális és egészségügyi helyzetek kezelésére. Jó szervezési kiindulásnak mutatkozik egy erre hivatott közös tanszék létrehozása, felvállalva a romanépesség szociálpolitikai kérdéseinek tudományos elemzését a főprogramhoz csatlakozóan.

A program tematikai lépései:

- Kistérségi helyzetelemzések (egységes szerkezetben).
- Fejlesztési hipotézisek (elméleti változatok ütköztetése).
- Modellképzés (e várható változások függvényében),
- valamint azok összevetése, térségen belül és kívül.
- Következtetések:
  - közgazdasági,
  - szociológiai,
  - kulturális és művelődésügyi,
  - munkaügyi és
  - más társadalomtudományi szempontból értelmezhető és értékelhető megállapítások.

Összefoglalva a szervezési feladatokat:

1. *A kutatási program munkaszervezése* minden olyan helyzetelemzést felhasznál, amely hiteles képet és megbízható értékelést nyújt, s a program ellenőrző mérései visszaigazolnak. Mindezek ismeretében készül el a módszertani tanulmány, megjelölve az ismert helyzetértékelések felhasználási körét, s a szükséges alap és kiegészítő adatgyűjtést.

2. *A program szerkezete,* alprogramokra és témákra bomlik egységes feldolgozási metódus szerint, háromlépcsős szintézist lehetővé téve a témák, az alprogramok és a program szintjén.

3. *A kutatási hipotézist* témamélységig kell elkészíteni, folyamatos karbantartás mellett, a vizsgálatok előrehaladtával párhuzamosan.

A részeredmények, a szintézisek *széleskörű tudományos és társadalmi vitákon kerülnek hitelesítésre,* s intézkedési javaslatok megfogalmazásával zárul.

4. *A megállapítások, javaslatok* megalapozott számítások és egyeztetett vélemények útján jöhetnek létre.

A programirányítás „kettős" társadalmi és financiális alárendeltségben történhet (3. ábra).

A Tudományos Társadalmi Tanács

Elnökének rangos – politikailag elkötelezetlen – személyiséget célszerű felkérni, mindenkori rektor társelnöksége mellett.

Tagok a tudományos élet szakértői, a modellekben szereplők képviselete.

T.T.P. elnöke: - közmegbecsülésnek örvendő, rangos,

- politikailag elkötelezetlen személyiség.

Társelnök: - a mindenkori rektor,

- az egyetemi elkötelezettség érvényesítője.

A program civil támogatói a közreműködő hivatalok, önkormányzatok vezetői.

FHK elnöke: - elismert „civil" finanszírozó,

- társadalmilag elfogadott „üzletember".

Társelnök: - az önkormányzatok hiteles képviselője.

A programfelelős menedzser, készíti elő a testületek munkáját és szervezi a kutatást, a pályázatok készítését a programirodán keresztül. Továbbá feladata a tudományos munkaszervezés és elszámolás a ráfordításokkal és az eredményekkel.

A program kidolgozása team rendszerben történik, amely az alprogramok vezetőiből és a témafelelősökből tevődik össze, bekapcsolva a doktori iskolákat.

Nem részletezve a kutatási program kialakítandó irányítási és finanszírozási rendszerét, végezetül fontos szempontként kell ismételten hangsúlyozni, amit érvényesíteni kívánunk: *az alkalmazott jelleget, a megismételhetőséget, a gyakorlat folyamatos kontrollját, és Kelet-Magyarország felzárkóztatása iránti tudományos elkötelezettséget, remélve a Kárpát-medence tudományos térségében történő megjelenést is.*

3. ábra

Programirányítás

